

Originalalet

Nummer 1 • 2023

Elektriska distributionsföreningar och landsbygdens elektrifiering

Höstens kurser

Förtroendevalda och personal på Folkrörelsearkivet

Fyriskällans program hösten 2023

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

Elektriska distributionsföreningar och landsbygdens elektrifiering

'Im Herrenzimmer' (i herrummet), interiör från familjen Janson eller Freding 1936. För hemmen var belysningen det första viktiga användningsområdet av elektricitet. Herrummet har generöst med elektriskt ljus från taklampa, bords- och golvlampa, tillsammans med brasan i den öppna spisen. Sixtus Jansons arkiv.

Energimix och vattenkraft

Under valrörelsen 2022 fick energiförsörjningen en politisk udd den inte hade haft sedan folkomröstningen om kärnkraft 1980, med hushåll, bondgårdar och företag dignade under kostnadsökningar för både bensen och diesel och för den el som distribuerades via elnätet. Partier utlovade kompensation till elkonsumenter och prissänkningar till bilister och grälade över orsakerna till kostnadsläget. Debatten rörde inte bara energikostnaderna. Sverige stod inför en energiomställning för att hejda utsläppen av koldioxid och global uppvärmning.

När den politiska debatten tog sig tid till en mer analyserande ton så förekom hänvisningar till hur den svenska "energimixen" fungerade, d.v.s. kombinationen av olika energislåg.

Den var gynnsam för Sverige som besparats de skyhöga kostnader som andra naturgasberoende europeiska länder upplevt som en följd av kriget i Ukraina under 2022. Det året producerade vattenkraft 70 terawattimmar (TWh) eller 41 % av energimixen, kärnkraft 50 TWh (29 %), "konventionell värmekraft" d.v.s. i huvudsak förbränning i fjärrvärmeverk, producerade 15 TWh (9 %), vindkraft 33 TWh (19 %) och solkraft 2 TWh (1 %) av elektriciteten.¹ Nämdes vattenkraften i valrörelsen var det som en lösning, inte ett problem. När vindmöllorna

¹ Energimyndigheten, Minskad elanvändning under 2022 i Sverige , uppdaterad 2023-02-27, besökt 2023-08-02. <<https://www.energimyndigheten.se/nyhetsarkiv/2023/minskad-elanvandning-under-2022-i-sverige/>>

slutade snurra i stiltjen och kärnkraftverken drabbades av driftstopp, kunde dammarna öppnas och vattenkraftverkens turbiner leverera till det utbyggda stamnätet med högspänningsledningar.

Dryga halvseket tidigare hade däremot vattenkraften och regleringen av älvarna skapat konflikter och protester. Fördämningarna orsakade stor miljöpåverkan och renbetesnäringen i Sapmi påverkades mycket av landskapsförändringarna. Särskilt kraftfulla blev protesterna mot utbyggnaden av Vindelälven och när dessa planer till slut skrinlades 1970 avstannade också vidare utbyggnad av vattenkraften. En av dem som engagerade sig mot utbyggnaden av Vindelälven var den folkkäre poeten och trubaduren Evert Taube, som anspelade på striden i visan Änglamark, skriven till Hans Alfredssons och Tage Danielssons film Äppelkriget 1971:

*Sluta att utrota skogarnas alla djur!
Låt örnen flyga, låt rådjuren löpa!
Låt sista älven som brusar i vår natur
Brusa alltjämt mellan fjällar och gran och fur!*

Det är alltså drygt 50 år sedan som vattenkraften nådde gränsen för sin tillväxtpotential. Istället påbörjades en snabb utbyggnad av kärnkraften i södra delen av Sverige, innan även den blev en het miljöpolitisk fråga.

Vattenkraften som elektricitetskälla

Vattenkraft har under många sekler varit en central kraftkälla. Kvarnar som drevs med vatten- eller vindkraft hade stor betydelse för den europeiska medeltida jordbruksekonomin, tillsammans med de väderkvarnar som först utvecklats i Mellanöstern. En av de första textilfabrikerna, Cromford Mill i Derbyshire i produktion från 1772, hämtade energi från ett vattenhjul som drev fabriken spinnmaskiner (the water frames) och 1800-talets svenska sågverk drevs ofta med vattenkraft. I kvarnarna och fabrikerna överfördes vattenkraften mekaniskt till drift av kvarnhjul eller maskiner, med hjälp av axlar, kuggjul och drivremmar. Under den andra industriella revolutionen från omkring 1870 och framåt uppstod industriella processer som krävde mycket elektricitet, t.ex. galvanisering. Elmotorer uppfanns och elektrisk

belysning installerades i fabrikerna. Av stor betydelse var utvecklingen av turbiner under 1880- och 1890-talet, vilka kunde omvandla vattenkraft till elektricitet.

Utsikten att få elektrisk belysning lockade städer att bygga ut elektriska distributionsnät som utvidgade kraftverkens räckvidd från fabrikslokalerna till samhällena. Uppsala stad inrättade ett elektricitetsverk som togs i drift 1906. Det byggdes i kvarteret Munin mot Strandbodgatan och i anslutning till gasverket.² Elektriciteten utnyttjades till belysning i hem, kontor och butiker, men också till den nya spårväg som också invigdes 1906. Till en början drevs verket med gas från gasverket.

Man hade insett den energipotential som låg i de riktigt stora vattenflödena och fallhöjderna, men för att dra nytta av dem och distribuera elektricitet över hela landsändar krävdes ytterligare en teknisk innovation. Under 1890-talet utvecklades tekniken med högspänningsledningar med växelström som kunde förflytta energin långa vägar.

Stora torget i Uppsala vid 1900-talets början. I luften syns de elektriska ledningar som försörjde spårvagnarna med energi. Sixtus jansons arkiv.

Omkring sekelskiftet 1900 var tekniken färdig för elektrifiering med en storskalig vattenkraftskälla. Hushållen lockades fr.a. av den elektriska belysningen. Även elektriska hushålls- och jordbruksmaskiner började utvecklas tidigt – för de senare skulle emellertid drift med diesel- eller bensindrivna explosionsmotorer bli den vanligaste tekniken.

² Carl Erik Bergold, Uppsala. Stadsbyggande 1900–1960, Uppsala stads historia, VI:9, Uppsala 1989, s. 55–56.

I början på 1900-talet blev vattenkrafts-utbyggnad för elektrifiering också en politisk riksangelägenhet. 1909 bildades det statliga affärsverket Kungl. Vattenfallsstyrelsen efter en ombildning av Trollhätte kanal- och vattenverk. Vattenfallsstyrelsen slutförde bygget av det första stora vattenkraftverket Olidan i Trollhättan 1910. Samma år påbörjades det stora kraftverksbygget vid Porjus och året därpå vattenkraftverket vid Älvkarleby.

Älvkarleby kraftstation och Untraverken

Kungl. Vattenfallsstyrelsen beviljades 1911 drygt 9 miljoner kronor för att bygga Älvkarleby kraftstation nedströms Carl XIII:s bro över Dalälven och på mark som staten bytt till sig från Söderfors bruks aktiebolag.³ Stationen stod färdig att leverera ström den 17 juni 1915.⁴ Den hade den för tiden imponerande effekten 70 MW. Uppsala stad var tidig med att utnyttja kraftstationen. Staden tecknade redan 1915 kontrakt med Älvkarleby kraftstation för fjärrförsörjning. Därpå övergick Uppsala från likström till växelström och en transformatorstation byggdes vid Husbyborg i Börje socken. 1916 övergick Uppsala stads gatubelysning från gas till elektricitet.⁵

Älvkarleby kraftstation syftade till att förse Mellansverige med elektricitet. Stockholms stad såg emellertid ett behov av en egen kraftstation. Stockholms stadsfullmäktige beslöt 1911 om att anlägga ett kraftverk i Untra, på mark som också det köptes från Söderfors bruk. Untraverket stod färdigt att leverera elektricitet till Stockholms Gas- och Elektricitetsverk i december 1918.

På 1910-talet var elektrisk kraft och elektrisk belysning ett visserligen nytt men välbekant fenomen i städerna. På landsbygden härskade fortfarande vedeldning och upplysning med fotogen- och karbidlampor, men med Älvkarleby kraftstation skulle ljuset snart också nå den uppländska landsbygden. Elektrifieringens kapillärsystem kom att utgöras av bygdeorganiserade elektriska distributionsföreningar.

Folkrörelsearkivets bestånd av elektriska distributionsföreningar

I Folkrörelsearkivets bestånd finns 24 elektriska distributionsföreningar och ett elektriskt aktiebolag (Östanå). Med ett par undantag har de bildats under åren 1915-1920. De flesta upphörde under första halvan av 1970-talet. De första arkiven levererades till Folkrörelsearkivet under 1990-talet, alltså gott och väl halvtannat decennium efter att föreningarna upphört eller uppgått i andra organisationer.

Beståndet är koncentrerat till nuvarande Uppsala kommun, Tierps kommun och Knivsta kommun. Den geografiska fördelningen säger sannolikt inte så mycket om var distributionsföreningar var vanligast, utan beror på vad som har råkat lämnas in.

Något som de bevarade föreningarna har gemensamt är deras landsbygdsprägel, även om några som gränsar till Uppsala stad också hade en begynnande urban bebyggelse. Städerna lär istället ha format kommunala verk eller bolag, som i Uppsala och Stockholms stad. Frånvaron av bruksorter kan vara en tillfällighet, men ser man till det kommunala livet i t.ex. Söderfors kommun så behöll bruket ansvar för och kontroll över många kollektiva nyttigheter, bl.a. gatubelysningen, fram till 1950-talet.

Ytterligare handlingar efter distributionsföreningar kan finnas i arkiven efter vägbelysningsföreningar. Kommunarkiven kan också ha elektriska distributionsföreningar. Som vi kommer att se i det följande fanns kopplingar mellan föreningarna och det kommunala. Folkrörelsearkivets bestånd täcker knappast fullständigt förekomsten av distributionsföreningar vilka åtminstone från 1930-talet bör ha varit allmänt förekommande.

Arkiven innehåller de för föreningar vanliga handlingstyperna: styrelse- och stämmoprotokoll, stadgar, korrespondens, räkenskapshandlingar. Huvudböcker och kassaböcker är väl förda och ger en god inblick i en förhållandevis omfattande ekonomisk verksamhet. Medlemsförteckningar och uppbördslängder ger inblick i elektrifieringens utveckling på hushållsnivå, hushållens energiförbrukning och de kostnader detta drog. På så vis medger distributionsföreningarna inblickar på lokal nivå över en av 1900-talets mest betydelsefulla tekniska revolutioner.

3 Sandén 1960, s. 89–90.

4 A. N. Sandén, Älvkarleby: En hembygdsbeskrivning, Gävle 1960, s. 90.

5 Bergold 1989, s. 57.

De elektriska distributionsföreningarnas kvarlämnade arkiv har en stor kapacitet att berätta om elektrifieringens historia under vattenkraftens storhetstid omkring 1920-1970. Det är ett viktigt stycke teknik- och samhällshistoria. Jag ska i det följande göra några stickprov i handlingarna för att teckna några konturer av de elektriska distributionsföreningarnas liv, i första hand med hjälp av arkiven efter Östanå-Älvkarleby AB från 1910-talet och Börje elektriska distributionsförening från åren kring 1930. Det blir mer för att pröva vad handlingarna kan ge för information än för att verkligen teckna elektrifieringens historia. Jag börjar med pionjärtiden.

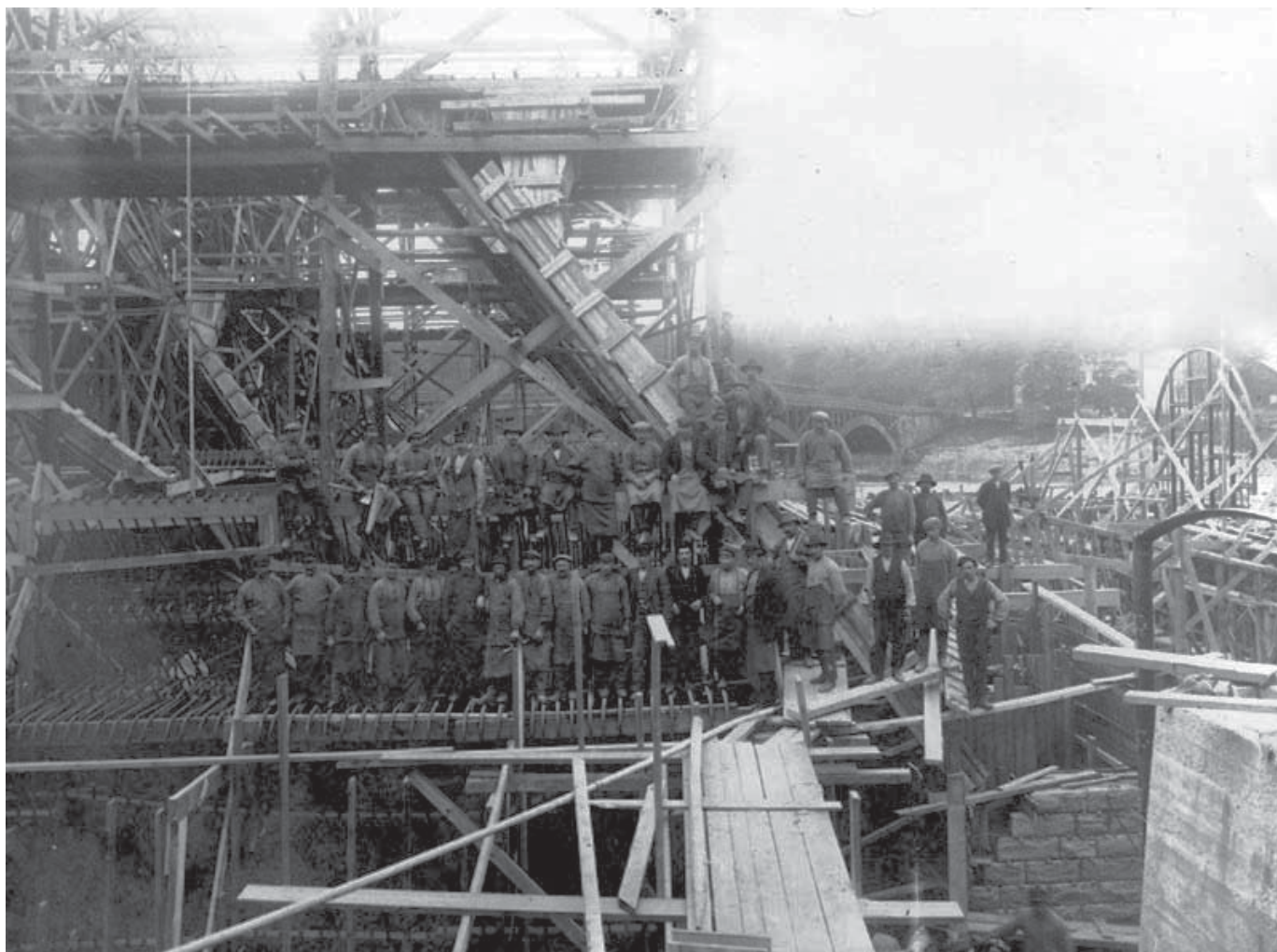
Budkavle går om Östanås elektrifiering

Den 24 mars 1914 samlades ett antal personer med intresse för frågan om elektrisk kraft i Östanå skyttepaviljong. Kungörelser om mötet hade spikats upp och byamannen Holmkvist hade låtit budkavle gå. Till ordförande för mötet valdes kommunalnämndens ordförande C. J. Eriksson. De församlade hade sedan 1911 kunnat följa bygget av Älvkarleby kraftstation alldeles i deras närhet och bör ha varit väl förtrogna med de möjligheter en anslutning till

kraftnätet skulle erbjuda, trots att kraftstationen ännu inte var klar att leverera ström. En tremannakommitté tillsattes för närmare utredning, med bl.a. ordföranden C. J. Eriksson. Fattigvårdsstyrelsen meddelade sin önskan om elektrisk kraft och belysning till fattiggården och kyrkoherden önskade detsamma för kyrkan. Ytterligare 27 personer anmälde sitt intresse under mötet.

Den 19 april 1916 samlades Östanåbor igen för konstituerande bolagsstämma i Östanå folkskola för det som skulle bli Östanå elektriska aktieföretag. Till styrelsen valdes herrar C. J. Eriksson, C. J. Öbrink och S. Hultman. 401 aktier à 25 kronor tecknades och gav ett aktiekapital på 10 025 kronor. Innan bildandet hade kommittén fått försäkringar från markägare om att fritt kunna dra ledning över deras ägor. Transformatorernas placering skulle bestämmas och de blivande abonnenterna fick teckna sig för antalet lampor som skulle användas. På ett möte 3 oktober 1915 konstaterades bekymrat att antalet lampor som tecknats var för lågt: ca 700 stycken. En person skulle därför utses för att värva ytterligare abonnenter. Tveksamma skulle få veta att efterteckning skulle bli väsentligt dyrare.

Förening / AB	Bildad	Upphörd
Knivsta elektriska distributionsförening	1916	1967
Noor-Ledinge elektriska distributionsförening	u.å.	u.å.
Husby-Långhundra elektriska distributionsförening	1919	1974
Södra Bondkyrko elektriska distributionsförening	u.å.	u.å.
Almunge elektriska distributionsförening	u.å.	u.å.
Vaksala elektriska distributionsförening	1918	1970
Börje elektriska distributionsförening	1916	1972
Gamla Uppsala elektriska distributionsförening	1915	u.å.
Åkerby-Bälinge elektriska distributionsförening	1918	1970
Jumkil elektriska distributionsförening	1939	1969
Ärentuna elektriska distributionsförening	1915	1973
Rasbo elektriska distributionsförening	1915	1974
Rasbokil elektriska distributionsförening	1918	1973
Lena elektriska distributionsförening	1918	1969
Olands-Stavby elektriska distributionsförening	1918	1974
Norra Alunda elektriska distributionsförening	1917	1974
Södra Alunda elektriska distributionsförening	1917	1974
Viksta elektriska distributionsförening	1918	1962
Ekeby elektriska distributionsförening	1917	1973
Harbonäs elektriska distributionsförening	1930	1970
Vendel elektriska distributionsförening	1916	1982
Östervåla elektriska distributionsförening	1918	1974
Uppsala-Berg, Örbyhus elektriska distributionsförening	1918	1963
Gyllby elektriska distributionsförening	1916	1958
Östanå-Älvkarleby AB	1916	1956

Bygglag vid Älvkarleby kraftverk 1914. Arkiv: Föreningsarkivet Älvkarleby, Karin Söders efterlämnade handlingar.

Östanå valde bort den annars vanligt rådande organisationsformen andelsförening, något som också förfäktats av den från Vattenfallsstyrelsen närvarande ingenjör O. Harder, på det första mötet i skyttepaviljongen. Kamrer C. J. Öbrink⁶ var den som väckt förslaget om aktiebolag och han framhöll dess fördelar (som protokollet tyvärr inte närmare redovisar). Öbrink hade uppenbarligen stöd för tanken hos kommunledningen, då han kunde utlova "garanti om kommunalnämnde(n)s sympatier i fall det bildades ett aktiebolag". Det var m.a.o. ett erbjudande som inte gick att avvisa. Det blivande aktiebolaget hade redan fått anslag från både kommun och församling, något de kommitterade var angelägna om skulle kunna få räknas in som tillgängligt för aktieteckning. Att just kommunalnämndens ordförande

C. J. Eriksson var mycket engagerad för elektricitetsdistributionen visar ytterligare det kommunala intresset. C. J. Eriksson blev sedan ordförande i aktiebolaget.

Vid denna tid, ja kanske under distributionsföreningarnas hela existens, har rågången mellan föreningsverksamhet och kommunal verksamhet varit otydlig. Vi har idag vant oss vid att uppfatta en kommun som en demokratiskt styrd offentlig verksamhet, uppdelad på en styrande politiskt nivå och en verkställande förvaltning. Men det är egentligen en typ av kommun som blev allmänt förekommande först i och med bildandet av storkommuner 1952-1974. I 1910-talets kommuner råde ännu rösträtt graderad efter inkomst och förmögenhet. Bolag fick som egendomsägande juridiska personer också röster – i många kommuner lär bolag ha haft röstmajoriteten. De förtroendevalda var till stor del också de verkställande i förrättningar. Antalet kommunalanställda var litet. Kommunerna uppfattades inte på samma sätt som staten som offentlighetsliga institutioner. Införandet av

⁶ Öbrink var tidigare lanthandlare och jordbrukare som 1910 blivit kamrer och föreståndare för Älvkarleby föreningsbank. <<https://aarsbokenuppland.se/onebmedia/1945%20%28100-114%29%20Upplands%20forminnesf%C3%B6renings%20f%C3%B6rtj%C3%A4nstmedalj.pdf>>

allmän och lika kommunal rösträtt 1918–1921 innebar här en stor förändring, men en hel del av de äldre kommunala strukturerna lär ha hängt kvar i landsbygdskommunerna. De elektriska distributionsföreningarna – och aktiebolaget i Östanå – liknade i själva verket mycket 1910-talets landsbygdskommuner. Styrelsen och andelsägarna var ungefär desamma som de som styrde och röstade i kommunen. Inflytandet i föreningen graderades efter andelsinnehav, precis som den graderade kommunala röstskalan styrdes av inkomst och förmögenhet.

Distributionsföreningarnas medlemmar och abonnenter

De flesta valde ändå andelsföreningar som Kungl. Vattenfallsstyrelsen önskade. Det statliga verket hade av sagt sig direkt ansvar för landsbygdens elektrifiering som en alltför komplicerad uppgift och ville istället verka genom bildandet av lokala ekonomiska föreningar u.p.a. (utan personligt ansvar). Vattenfallsstyrelsen utvecklade mönster för föreningsstadgar. Elektrisk distribution blev därför en föreningsverksamhet, men med tydliga organisatoriska och tekniska kopplingar till ett statligt verk. Det låg bl.a. i Vattenfallsstyrelsens makt att som skiljedomare avgöra i tvister mellan föreningarna och dess medlemmar.

I Bondkyrko södra distributionsförenings stadgar från 1935 anges föreningens ändamål vara att distribuera elektricitet till medlemmar och abonnenter (§ 1). Det var alltså möjligt att enbart vara abonnent utan medlemskap. Stadgarna reglerar inte vidare föreningens förhållande till abonnenterna, däremot beskrivs medlemmarnas åtaganden och rättigheter utförligt. Antalet andelar en medlem ägde i föreningen bestämdes av styrelsen, utifrån omfattningen av och syftet med medlemmens fastighet och elektriska anläggning. Vid inträdet skulle medlemmen betala en insats om 60 kronor per andel, därutöver en årlig medlemsavgift.

Södra Bondkyrko tariff från 1930 anger bl.a. att en hektar odlad jord motsvarar en andel. Grannen Börje elektriska distributionsförening behandlade 25 november 1929 en anhållan från Fransson i Jäsmesta om en sänkning från 75 till 67 andelar. Styrelsen begärde då ett arealbevis och utlovade en sänkning om beviset visade en lägre areal.

Södra Bondkyrko räknade också andelar efter rum i bostadslägenhet (kök och kokvrå, 2 enheter; rum med eldstad eller värmeledning, 1 enhet, rum utan eldstad eller värmeledning, ½ enhet). I Börje var istället ljuspunkterna en viktig grund. I augusti 1931 antog Börje distributionsförening A. Blomqvist från Lugnet, Kvarnbo, och tecknade honom för tre andelar à 60 kronor för 6 ljuspunkter, samt 5 kronor i mätarhyra, medan J. P. Ejderstam på Solberga, Övre Slottsgatan 9, Uppsala, tecknade sig för sju andelar eller 14 ljuspunkter.

Samtidigt som Blomqvist och Ejderstam fick folkskollärare Einar Österholm i Läby och handelsbiträdet Mörling inträde i föreningen, men sannolikt som abonnenter då de inte betalade för andelar utan bara för att köpa ström för 26 öre per kWh samt för anläggningskostnader. För medlemmarna tillkom en årsavgift beräknat per andel, samt ett pris per kWh även för dem. Den senare lades dock väsentligt lägre än för abonnenterna. Börje elektriska distributionsförening föreslog inför årsmötet 1929 att den fasta avgiften skulle bli 3,90 kronor, fördelat på tre betalningsterminer. Strömpriset under sommarperioden föreslogs bli 7 öre / kWh ”för såväl lyse som kraft”. Styrelsens förslag utmanades dock på årsmötet av Johansson i Hesselbys förslag på 3,75 kronor per andel och 8 öre per kWh för motor, 10 öre för lyse, att gälla under hela året. Johanssons förslag, som antagligen var mer gynnsamt för jordbruksfastigheterna, vann med 243 röster mot 201 (med elva deltagande medlemmar på årsmötet).

Elva medlemmar hade deltagit på mötet och hade därmed haft i genomsnitt 40 andelar per röstande. Det var sannolikt medlemmar som, jämfört med exempelvis de blivande medlemmarna Ejderstam och Blomqvist, var mer tyngda av kostnader för hektar och motorer än för ljuspunkter.

Om medlemskapet innebar en hel del avgifter, så kunde å andra sidan en medlem hoppas på en årsutdelning om föreningen, alltså medlemmarna själva, beslöt om en sådan på årsmötet. Det förutsatte förstås att det fanns ett överskott och enligt Bondkyrko södra elektriska distributionsförenings stadgar skulle man först också tillse att minst 10 % av ett överskott avsattes till en reservfond, till dess att denna uppgick till minst 5 kronor för varje andel.

Det var såklart en förnuftig klausul, inte minst med tanke på de stora behov av investeringar som de elektriska distributionsföreningarna ställdes inför, men kanske avkylande för medlemmarna.

Distributionsföreningens anläggningar

Föreningsmedlemmarna förband sig att upplåta mark för Vattenfallsstyrelsens byggeledningar och föreningens egna ledningar. Södra Bondkyrko stadgar nämner fördelningsledare från tertiärstation, orttransformatorstationer och elmätare som föreningens egendom, medan själva tertiärstationen⁷ och transformatorstationerna ägdes av Kungl. Vattenfallsstyrelsen. I styrelseprotokollen från Börje elektriska distributionsförening åren kring 1930 speglas föreningens arbete med sina anläggningar. På årsstämman 1931 beslöts att använda impregnerade ledningsstolpar på mer utsatta platser, då de skulle kunna förlänga livslängden till omkring 40 år. Kanske påverkades beslutet av kommerskollegiums inspektion av ledningsnätet två år tidigare, då brister som behövde åtgärdas påpekats. Styrelsen beslöt våren 1929 att dra koppartråd från professorskan Myrbergs ägo gräns till Rickomberga gårds mätare. Visserligen var det grövre koppartråd än enligt avtalet, men styrelsen konstaterade att detta krävdes p.g.a. en tillbyggnad av en större vårdanstalt på Myrbergs ägor. Två månader senare beslöts också om en transformator vid Rickomberga gård, till en kostnad av 1 000 kronor. Troligen handlade det här om en tillbyggnad till den inrättning för intellektuellt funktionsnedsatta barn som funnits på Rickomberga gård sedan slutet av 1800-talet, och som år 1929 kompletterades med en nybyggd avdelning för vuxna.

Husbyborg nära Rickomberga, platsen för Uppsala stads transformatorstation, krävde också investeringar. Styrelsen beslöt 1929 om en ny ledning mellan Husbyborg och Bärberget i Skäggesta. Dessutom begärde Andersson i Husbyborg att en större transformator på 12 kilovoltampere (k.v.t.) skulle bekostas av föreningen, då den han tidigare själv bekostat inte hade tillräcklig kapacitet (k.v.a., motsvarar

Rickomberga skol- och arbetshem. En av Börje elektriska distributionsförenings större konsumenter av el i början av 1930-talet. Lantarbetareförbundets avd 047, Uppsalatrakten arkiv. Fotograf okänd, odaterad.

enheten kW). Styrelsen beslöt att installera en transformator på 15 k.v.a., och att den tomgångsförlust som blev ett resultat av överkapaciteten skulle ersättas av Andersson. Kanske var det acceptabelt för Andersson i Husbyborg att inledningsvis hellre betala extra för en viss överkapacitet som med tiden kunde antas bli fullt utnyttjad.

Tomgångsförluster är nog ett okänt begrepp för moderna elkonsumenter (åtminstone för mig). För de elektriska distributionsföreningarna verkar det däremot ha varit vanligt att elektriciteten som levererades från Älvkarleby inte utnyttjades av någon konsument i slutändan. Transformatorerna gick så att säga på tomgång. Mellanskillnaden blev en kostnad för distributionsföreningarna. Gamla Uppsala elektriska distributionsförening redogjorde för årliga tomgångsförluster i sin verksamhetsberättelse. 1934 hade Älvkarleby kraftstationen distribuerat 522 097 kWh och föreningen försålt enbart 454 813 kWh. 1939 överförde kraftstationen 1 000 980 kWh, medan föreningen försålt 801 230 kWh. "Tomgången" på 1930-talet verkar stadigt ha legat på mellan 10 % och 20 %.

Montörer och entreprenörer

Arbetet i Husbyborg utfördes av entreprenören ingenjör Andersson men samma år beslöt styrelsen också om att själv anställa en montör. I styrelsens förslag till kontrakt i augusti 1929 sattes lönen till 50 kronor per månad, jämte fritt husrum och telefon. När montören Fransson anställdes för perioden 1 januari 1930 till 1 april

⁷ Transformatorstation som minskar högspänningen från s.k. primär- och sekundärstationer.

1931, hade han tydligen lyckats förhandla upp villkoren till en lön på 75 kronor per månad och ytterligare förmånen 300 liter bensin och 40 kg olja per år, samt belysning. Den lönen stack i ögonen på flera i föreningen. Styrelseledamoten Axel Isaksson reserverade sig redan vid anställningen. På årsmötet i april klagade också medlemmar på att Fransson kvarlämnat materiel på arbetsplatser. Fransson fick en ren åthutning i årsmötesprotokollet. Inför nästa årsmöte föreslog revisorerna en lönesänkning. Lönen blev en årsstämмоfråga "som blev ganska livlig" och landade i ett beslut om lönesänkning till 50 kronor. Om Fransson därmed fått nog och begärt avsked eller om det av andra skäl inte blev aktuellt att förnya anställningen från och med maj 1931, framgår inte av protokollen. I december 1931 beslöt i alla fall styrelsen att annonsera ut tjänstebostaden i Uppsala Nya Tidning.

Börje elektriska distributionsförening framstår som lite allmänt om sig och kring sig över kostnader för tjänster. Ingenjör Anderssons offert för Husbyborg hade styrelsen först ratat för att de tyckte den var för dyr (3 100 kronor), Franssons lön, som medlemmarna reagerade på som för hög, låg på ungefär samma nivå som en statares. Styrelsen var ovillig att betala en herr Svahn i Borlänge de 168 kronor för reparation av en vattenanläggning som han begärt, eftersom de var missnöjda med resultatet. Månaden därpå fick Svahn trots allt sina pengar. När Ingenjör Hörsta från Kungl. Vattenfallsstyrelsen på årsmötet 1930 föredrog om Älvkarleby kraftverks förhållande till distributionsföreningarna, kom han bl.a. in på kraftverkets nya taxesystem men också om elektrifieringens alla utvecklingsmöjligheter. Missnöjet med taxan vägde tyngre än förtjusningen över elektrifieringens utvecklingspotential och flera varnade för att taxan skulle vara hämmande för föreningarnas utveckling. På föregående årsmöte hade en medlem föreslagit att föreningen skulle göra en framställan till riksdagsman Olsson i Golvasta om att något måste göras för att sänka taxorna till distributionsföreningarna. Både föreningens styrelse och medlemmarna verkar alltså ha känt sig betryckta av de ekonomiska förutsättningarna.

Gruppen från Elektrikerförbundets andra kongress i Stockholm 1908. Med elektrifieringen växte en ny yrkeskår fram. Svenska elektriska arbetareförbundet bildades 1906 efter att elektriker gått ur Svenska järn- och metallarbetareförbundet. Elektrikerförbundets avd. 020 Uppsala arkiv. Fotograf: troligen Maja Persson.

Börje elektriska distributionsförenings ekonomi

Börje elektriska distributionsförening var vid 1930-talets början en förening som hanterade förhållandevis stora belopp. Bokföringsåret 1930 uppvisade en ingående balans på 146 938,82 kronor. Den större delen av detta, cirka 75 %, utgjordes dock av värdet på anläggningar och fastigheter.

Andra sidan av det myntet var att elektriska distributionsföreningar behövde göra stora investeringar i anläggningar och åtminstone för Börjes del var det nödvändigt att låna till dem, både långsiktiga och kortsiktiga lån. Distributionsföreningen hade lån på 22 000 kronor i Uppsala sparbank, reverser på 9 100 kronor och växlar på 4 200 kronor. På ett styrelsemöte 4 september 1930 beslöt om att uppta ett tillfälligt växellån på 4 000 kronor för en ombyggnad under året. "Att underteckna denna växel beslöt att hela styrelsen skulle göra, en för alla och alla för en som för egen skuld". Att de ekonomiska marginalerna ibland kunde vara så små att likviditeten inte med säkerhet räckte till löpande utgifter, visar styrelsens beslut 12 december 1931 om att så snart som möjligt indriva kvarstående medlemsavgifter på 2 369,55 kronor. Om detta inte skulle räcka för att täcka Vattenfallsstyrelsens krafträkning på 2 180 kronor, så skulle en växel tas för betalning 1 januari 1932.

Under 1939 byggde en annan förening, Gamla Uppsala elektriska distributionsförening,

Distributionsföreningarnas kraftkälla Älvkarleby kraftverk i drift, odaterat (sannolikt från 1923). Sixtus Jansons arkiv.

om sin anläggning. Föreningen hade nästan fördubblat sin elförbrukning sedan 1934 och anläggningens kapacitet behövde öka. Den byggdes därför 1939 om från en spänning på 1500 Volt till 3000 Volt, vilket i sin tur medförde underhållsbehov av ledningar så att de klarade den ökade spänningen. Kostnaden för spänningshöjningen låg på 74 752 kronor, varav Vattenfallsstyrelsen bidrog med 37 376 kronor. Vattenfallsstyrelsens bidrag måste ha varit en viktig förutsättning när Gamla Uppsala distributionsförening beslöt att bygga ut kraftnätet.

Börjes distributionsförenings viktigaste intäkt under året bestod i den debitering som uttogs från medlemmar och abonnenter. 1930 uppgick den intäkten till sammanlagt 22 907,17 kronor. Samma år hade distributionsföreningen kostnader på 14 020,21 kronor för den inkommande energi från Älvkarleby kraftstation, samt andra omkostnader på 6 298,88 kronor. Det blev ingen utdelning till medlemmarna det året, medlemmar som ägde andelar på sammantaget 24 000 kronor.

Debiteringslängdens poster

Det var debiteringarna från föreningarnas medlemmar och abonnenter som fick ekonomin att gå runt. Som årsstämmoförhandlingarna om avgiften i Börje 1929 visar, så delades året in i tre betalningsterminer. Av allt att döma fick montör Fransson år 1930 gå runt till medlemmarna och abonnenterna med en debiteringslängd för att läsa av mätarställningen och samla in avgifterna tre gånger per år. 1931 verkar insamlingen övergått till att ske

kvartalsvis. Hyran för mätaren, som var fem kronor per år, samlades endast in vid ett tillfälle.

I debiteringslängden finns bl.a. ett debiteringsområde för Rickomberga med omnejd. Professorskan Myrberg, som året innan fått tråd dragen från Rickomberga gård, bodde själv i Myrbergska villan i närheten av gården.⁸ av debiteringslängden att döma tillsammans med en fröken Molin. Myrberg betalade 23,69 kronor för 103 kWh medan fröken Molin betalade 17,94 kronor för 78 kWh under fjärde kvartalet 1930. Rickomberga gård betalade vid samma tid 200,33 kronor för 871 kWh, och dessutom 143,60 kr för 1436 kWh "motor". De var inte medlemmar i föreningen utan abonnenter och betalade då 23 öre per kWh "energi" och 10 öre per kWh "motor". Årsmötets beslut 1929 löd på 10 öre per kWh för energi och 8 öre för motor, för medlemmar.

Medlemmar, som t.ex. folkskollärarna Löfström och Jackson och skolfröknarna Frida Svensson, Karin Norstedt, Ebba Norlander och fröken Lyth i Rickomberga, betalade alla 10 öre per kWh energi (någon motor ägde ingen av dem). En annan medlem, fabrikör Lundqvist, innehade 35 andelar och betalade därför en fast avgift på 35 kronor per betalningstermin. Å andra sidan enbart 6 öre per kWh för en förbrukning på 650 kWh, alltså långt mindre än skolfröknarna och lärarna. Det framgår inte ur debiteringslängden varför Lundqvist hade denna fördel.

Att det inte var billigt med elektricitet på 1930-talet inser man om abonnenttaxan på 23 öre per kWh omräknas till dagens penningvärde: ungefär 8,50 kronor per kWh. Det är högre än när svenska abonnenter var som mest plågade av prisstegringarna på energi 2022 (genomsnittspriset i december 2022 för Sverige låg på 234,59 euro/mWh eller ca 2,58 kronor/kWh).⁹ Medlemmarnas förbrukningskostnad 10 öre/kWh, motsvarande ca 3,70 kronor i dagens penningvärde, men för dem tillkom då den fasta kostnaden baserade på antalet debiteringsenheter.

8 Jan Sterner, Rickomberga, Erikslund och Stabby – en tillbakablick, Uppsala 2014, s. 15.

9 Statista, Sweden monthly wholesale electricity price 2023. besökt 2023-08-07 <<https://www.statista.com/statistics/1271491/sweden-monthly-wholesale-electricity-price/>>

Debiteringslängden angav också debitering för måtarhyra (fem kronor per år och mätare) och "lampor", där en vanlig enhet är att en abonnent redovisas för en "halv lampa", vilket inte var en halverad lampa utan betydde 50 öre i debitering. Rickomberga folkskola har det högsta registrerade antalet med 12,5 lampor. Kanske rörde det sig om utomhusbelysning, eftersom den post debiteringslängden kallar "energi", till stor del bör ha handlat om inomhusbelysning. Ett fåtal abonnenter i föreningen, men ingen i Rickomberga, betalade dessutom 2–3 öre/ kWh för "vatten". Vad nu denna post kan tänkas stå för. "Vatten" mäts i alla fall i kWh och förbrukningen är säsongsberoende då ingen debiteras 1 maj till 31 augusti för "vatten". Rickomberga folkskola debiteras också extra för rum: 22,50 kronor vid års slutet. I det fallet går det att anta att särskild debitering sker för fastigheter med fler rum än i ett normalt bostadshus, vilket troligen är fallet för en skola med sina lärosalar.

Hushållens energiförbrukning i Rickomberga 1930–1931

Med tanke på det höga priset per kWh är det begripligt om elkonsumtionen i början av 1930-talet var väsentligt lägre än idag. Dagens genomsnittliga användning av hushållsel i lägenheter ligger på omkring 2500 kWh per år (oräknat eluppvärmning). Hushållens konsumtionen 1930 låg på omkring en femtedel av detta.

I regel låg medlemmarnas energiförbrukning högre än abonnenternas. Medlemmarna var oftare fastighetsägare eller bedrev någon verksamhet: om det var jordbruk, industriell verksamhet eller någon form av inrättning. En typisk abonnent var en hyresgäst hos en medlem. Abonnenterna på Stamgatan nära Rickomberga konsumerade i genomsnitt 39 kWh oktober–december 1930 och sannolikt lite drygt 100 kWh under ett år. En storkonsumerande abonnent var dock som vi sett Rickomberga gård som förbrukade 871 kWh "energi" och 1436 kWh "motor" under oktober–december 1930. Viss gårdsdrift ingick i Rickombergas verksamhet, vilket kanske förklarar motordriften, men i huvudsak som arbetsträning, då Rickomberga var en inrättning för mentalt funktionshindrade barn och från 1929 också med en avdelning för vuxna. En annan abonnent som förbrukade mycket var

professorskan Myrberg, som förbrukade 103 kWh under 4:e kvartalet.

Folkskollärarna var medlemmar och normala hushållskonsumenter, men som hade en högre hushållskonsumtion än Stamgatans abonnenter; i genomsnitt 94 kWh oktober–december 1930 (lärarinnorna Norlander och Lyth var dock nollförbrukare under 4:e kvartalet). Högst förbrukning hade folkskollärare Jacksson som förbrukade 117 kWh. Det är troligare att de manliga folkskollärarna hade familj och därför en högre energikonsumtion än sina kvinnliga kollegor skolfröknarna.

Verksamheter som Fabrikör Lundqvist (som förmodligen drev en fabrik och ägde hyresfastigheter), Rickomberga folkskola och vilohemmet Stabby allé hade en högre konsumtion. Folkskolans förbrukning skiftade betydligt: från 73 kWh under juli–september till 337 kWh oktober–december. Man kan ana ett skiftande belysningsbehov i tider av ljus och sommarlov, i kontrast till hösttermin och mörkare tider. Fabrikör Lundqvists verksamhet hade också en mycket säsongsbetonad elkonsumtion: 659 kWh i belysningselektricitet oktober–december 1930, 681 kWh januari – mars 1931, men ingenting under juli–september 1931. Då gick istället motorerna igång, motsvarande en förbrukning på 459 kWh. De hade stått avstängda under det föregående halvåret oktober–mars, om man ska lita på debiteringslängdens nolldebitering. Det är intressant att notera att inte ens vårdinrättningar, skolor och industriell verksamhet omkring 1930 utnyttjade mer el än en ganska ordinär familj boende i en lägenhet idag. Och då oräknat eventuell eluppvärmning av lägenheten.

Men hushållens elkonsumtion skulle öka tydligt under 1930-talet. Gamla Uppsala elektriska distributionsförening u.p.a. berättar om både en växande konsumtion av elektricitet och en tillströmning av nya medlemmar och abonnenter i sina verksamhetsberättelser från åren 1936–1939. En redogörelse i verksamhetsberättelsen för 1936 ger en vink om vilka nya användningsområden hushållen började vänja sig vid. Tillsammans med Husmodersföreningen och Älvkarleby kraftverk hade föreningen i januari 1936 en demonstrationskurs av elektricitetens användningsområden i hemmet, bl.a. vid matlagning. Enligt styrelsens egna berättelse

hade avsmakningen av maten demonstrerat att resultatet var en "utomordentligt god kost". En särskild sommartaxa gav sedan husmor den uppskattade möjligheten att koka och baka elektriskt.

Distributionsföreningarna lägger ned

Östanå-Älvkarleby AB upphörde redan 1956. Av de 20 föreningar där arkivet har en tydlig uppgift om året för upphörande, upphörde ytterligare tre föreningar 1958–1963: Gyllby, Viksta (som uppgick i Lena 1962) och Uppsala-Berg. Den sista föreningen var Vendel som lade ner så sent som 1982.

Övriga 16 föreningar upphörde eller övergick i en annan organisation inom en åttaårsperiod 1967-1974, varav tio 1972–1974. Det sammanfaller med slutskedet av kommunsammanslagningarna, då sockenkommunerna försvann som enheter för lokal förvaltning och ersattes av storkommunerna, formade efter samhällsingenjörernas centralortsteori om att en urban centralort med ett omland var lämpligast som kommunal enhet. Med denna pågående

kommunala omvandlingsprocess i full gång lär de lokalt begränsade och landsbygdsorienterade distributionsföreningarna ha framstått som otidsenliga.

När Ärentuna elektriska distributionsförening beslöt om försäljning till Uppsala stad 1967 var det inte direkt kopplat till kommunsammanslagningen till Uppsala kommun. Bakgrunden var istället att Kommerskollegium ställt villkoret att distributionsföreningen skulle ha ett underlag på omkring 4000 abonnenter eller mer för att få Kommerskollegiets tillstånd för områdeskoncession. Ett sådant krav från Kommerskollegiets sida var naturligtvis svårt för många elektriska distributionsföreningar att uppfylla. De var trots allt småskaliga föreningar och dessutom i huvudsak verksamma på en landsbygd som under 1950- och 1960-talen avfolkades i snabb takt.

Ärentunaföreningens styrelse övervägde alternativen försäljning till Uppsala stad, försäljning till Älvkarleby kraftverk eller en övergång till "Björklungeblocket". Det senare var en sammanslagning av de elektriska

Ännu på 1930-talet var många kök utrustade med vedeldad spis och saknade elektricitet. Vatten bars in från brunnen och mat förvarades svalt i en jordkällare. Elektrifieringen av hemmen från 1930-talet och framåt skulle särskilt revolutionera husmödrarnas arbete i kök och tvättstuga. Interiör från fru Stolz kök i Boden 1933. Sixtus Jansons arkiv.

distributionsföreningarna i Björklinge, Lena-Tensta, Ärentuna, Åkerby-Bälinge, Jumkil och Harbonäs. Föreningens beslut blev att sälja till Uppsala stad med övergång 1 januari 1968. En del kvarstående funktioner innebar att föreningen upphörde helt först 1973.

Flera föreningar valde istället Björklinge-blocket. Åkerby-Bälinge (1970), Jumkil (1969), Södra Alunda (1974; året innan hade Rasbokil uppgått i Södra Alunda), Norra Alunda (1974), Lena (1969), Ekeby (1973), Harbonäs (1970) och Östervåla (1974) anslöt sig alla dit. Det var föreningar som geografiskt låg mellan de nya kommunala centralorterna Tierp, Östhammar och Uppsala och kanske kan man tolka det som ett motstånd mot tidens centraliseringssträvanden. Visserligen tillgodosågs Kommerskollegiums krav på mer storskalighet, men de valde bort Ärentunas lösning att inordna sig i den framväxande storkommunen eller i det statliga verket Kungl. Vattenfallsstyrelsen.

Idag är Björklingeblocket känt som Upplands Energi, en framgångsrik ekonomisk förening med en omsättning på cirka 275 miljoner kronor per år.¹⁰ I april 2022 tog föreningsstämman ställning till ett bud från en internationell storspelare i elnätsbranschen. Ellevio uppvaktade Upplands Energi med ett erbjudande om köpesumman 1,3 miljarder kronor. För Upplands energis styrelse var affären lockande: 1,3 miljarder är mycket pengar och styrelsen såg säkert en hel del kostsamma investeringsbehov i framtiden: så som det också varit för Gamla Uppsala, Börje och andra föreningar på 1930-talet. Men föreningsstämman sa nej. En av de drivande motståndarna till försäljning, Lars Taxén, uttalade sig efter stämman:

”Jag tycker att Upplands energi är ett föredöme för hur det skulle se ut: Att vi som är beroende av den här livsviktiga infrastrukturen ska också äga den. Kontrollen ska inte hamna hos monopolliknande företag som är vinstdrivna.”

På 1910-talet när andelsföreningarna skapades fanns inte samma miljö med vinstdrivande multinationella företag. Även Älvkarleby-Östanå AB var till gagnet likt en lokal

sammanslutning, inte en tidig motsvarighet till Ellevio. Kungl. Vattenfallsstyrelsen, som långt senare skulle bli aktiebolaget Vattenfall, förespråkade andelsföreningar mest för att undgå ett direkt organisatoriskt statligt ansvar för infrastrukturens kapillärsystem. Men för styrelserna, medlemmarna, kanske i någon utsträckning även för abonnenterna, lär kontrollen över en egen infrastruktur ha varit något som värdesattes högt.

Källförteckning

Börje elektriska distributionsförening
Huvudböcker G1,

Börje huvudbok 1930–1934

Protokoll 1925–1973, A2:1

Styrelsemöten 1929–1931

Årsmöten 1929 – 1931

Elektriskt aktiebolag Östanå Älvkarleby

Protokoll, vol A1:1, 1916–1956

Häftet ”Anteckningar 1914–1915

Protokoll 1916

Gamla Uppsala elektriska distributionsförening
styrelseberättelser 1934, 1936, 1939

Ärentuna elektriska distributionsförening

Information till medlemmarna [inför

årsmöte 1967-05-26]

Tidningsklipp 1967-05-30 (tidning okänd)

Södra Bondkyrko elektriska distributionsförening
1935 års stadgar

10 Upplands energi: Om oss <https://www.upplandsenergi.se/omoss/35291.om_oss.html> besökt 2023-08-30.

Höstens kurser

Folkrörelsearkivets kurser i höst ges i samarbete med Enskilda e-arkivet och med Datorföreningen Update.

Kurser ges i Fyriskällans lokaler, S:t Olofsgatan 15, Uppsala

Betalning av kursavgift sker till bankgiro 467-2341 i samband med anmälan. Ange för- och efternamn samt kursdatum vid betalning.

Arkivkurs 16 oktober

Folkrörelsearkivet ger en kurs i arkivvård den 16 oktober kl. 13.00-16.00. Plats: Folkrörelsearkivet, S:t Olofsgatan 15, Uppsala. Anmälan senast den 13 oktober till info@faupsala.se.

Kursen tar bl.a. upp juridik som styr arkivering, säker förvaring och dokumenthantering. Vad ska en förening spara på och vad kan gallras?

Avgifter:

Anmäld via medlemsförening: 300 kronor

Ej medlemmar: 750 kronor

Enskild medlem (stödmedlem): 0 kronor för den som betalt årsavgiften 300 kronor

Kurs i digital arkivering 13 november

Folkrörelsearkivet och Enskilda e-arkivet ger en kurs i digital arkivering den 13 november kl. 13.00-16.00. Plats: Folkrörelsearkivet, S:t Olofsgatan 15, Uppsala. Anmälan senast den 9 november till info@faupsala.se.

Kursen tar upp hur föreningar bör tänka kring digitala handlingar och arkivbeständighet och hur informationshanteringen kan förbereda för arkivering. Enskilda e-arkivets leverans- och arkiveringssystem demonstreras.

Avgifter:

Anmäld via medlemsförening: 300 kronor

Ej medlemmar: 750 kronor

Enskild medlem (stödmedlem): 0 kronor för den som betalt årsavgiften 300 kronor

Kurs i datasäkerhet 15 december

Datorföreningen Update och Folkrörelsearkivet ger en kurs i datasäkerhet den 15 december kl. 13.00-15.00. Plats: Folkrörelsearkivet, S:t Olofsgatan 15, Uppsala. Anmälan senast den 12 december till info@faupsala.se.

Kursen tar upp hur personer och organisationer bör tänka kring fr.a. IT-systems och digital informations säkerhet. Hoten kan bestå i försök till intrång eller överbelastningsattacker, men också svagheter i IT-systemens funktioner och vår hantering av dem.

Avgifter:

Anmäld via medlemsförening: 200 kronor

Ej medlemmar: 500 kronor

Enskild medlem (stödmedlem): 0 kronor för den som betalt årsavgiften 300 kronor

Förtroendevalda och personal på Folkrörelsearkivet

Folkrörelsearkivets styrelse 2023

Ordinarie

Maths Isacson, ordförande
Lena-Maria Jansson, vice ordförande
Torkel Gille, ekonomiansvarig
Francia Eriksson
Roland Skoglund
Ove Gustafsson
Nina Sjöberg, representant för Riksarkivet
Anna-Karin Westerlund, Region Uppsala

Ersättare

Fredrik Jansson
Eva Staake
Jenny Jansson
Jan-Eric Svedman
Anna Gelvås
Johan Persson
Anders Nordebring, representant för Riksarkivet
Marie-Louise Lundberg, Region Uppsala

Revisorer

Rita Löfling
Birgit Moberg

Revisorsersättare

Jakob Jonsson
Stig E. Forshult

Valberedning

Tone Tingsgård, sammankallande
Maria Fregidou-Malama
Nebiat Tze
Ulrik Wärnsberg
Sven-Eric Svensson
Christina Gullström

Personal

Örjan Simonson, arkivchef
Per Agius, arkivarie
Katarina Storbråten, arkivarie
Jonas Sandström, arkivassistent

Maria Olofsdotter, arkivassistent
Theo Erbenius, e-arkivarie
Raphaella Heil, datavetare, inriktning mot maskinell handskriftstolkning

Enskilda e-arkivet (EEA)

Emil Helén, Verksamhetschef

Praktikanter

Lisa Johansson, 31 oktober 2022 – 13 januari 2023
Jesycah Rybrandt, 16 januari – 24 mars
Siri Wohrne, fr.o.m. 31 maj

Fyriskällan

program hösten 2023

Strandbergs i Uppsala

tisdag 26 september 18.00–19.00

Harald Engdahl är sondotterson till Anders och Augusta Strandberg och har i flera år forskat om sina släktingar.

Familjen Strandberg liksom textilföretaget hade sitt säte i Uppsala med det Strandbergska huset som centrum.

Ikväll berättar Harald om Strandbergs och om sin resa som släktforskare kryddat med små historier.

Stig Dagerman möter metal – att beskriva det obeskrivliga

tisdag 3 oktober 18.00–19.00

Föredrag av författaren och journalisten **Torhild Elisabet Sandberg**. Hon har utforskat Stig Dagermans reportagebok *Tysk höst* och satt den i relation till musikgenren metal.

Adam Afzelius, Linnelärjunge i Freetown

tisdag 10 oktober 18.00–19.00

Hanna Hodacs, lektor i Idé- och lärdoms-historia, berättar om Linnelärjungen Adam Afzelius resor och hans intryck av Freetown i Sierra Leone.

Freetown grundades 1792 av befriade slavar, bland annat från Nova Scotia. Afzelius reseberättelse skildrar den helt nygrundade staden.

Spårvägen i Uppsala

tisdag 24 oktober 18.00–19.30

Roffe Heljefors, Facebookkåsör och författare, och arkivarie Erik Lindblad fortsätter berättelsen om spårvägsepoken i Uppsala.

Denna gång avhandlar de perioden 1910-1925, en tid då spårvägsnätet växte. De stannar till vid hållplatser och pekar på sådant de tycker är intressant ur ett eller annat perspektiv.

Öppen visning – tema: spårvägen i Uppsala

fredag 27 oktober 14.00–15.30

Gemensam visning av material från Fyriskällans bibliotek, Stadsarkivet och Folk rörelsearkivet.

Ruth Bohman – en blomma från Norrbotten

tisdag 31 oktober 18.00–19.30

Dokumentärfilmaren Yasseman Tourang visar och pratar kring sin helt nya film om vännen och uppsalaprofilen Ruth Bohman, en legend inom den svenska kvinnorörelsen. I filmen berättar Ruth Bohman med sorg och glädje om de mest okända delarna av sitt liv.

Öppettider

Måndag stängt

Tisdag 10-18

Onsdag 10-16

Torsdag 10-16

Fredag 10-12

Lunch 12-13

Bevara din
förenings
historia

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

den är unik